

Atšķirta jauna Jelgavas vēstures lappuse

■ Ilze Knusle-Jankevica

«Tas, ka krievu armija Napoleona kara laikā 1812. gada vasarā liellaivās nāca iekšā no jūras puses un centās prūšiem atņemt Jelgavu, ir zināms vēstures notikums. Tiek uzskatīts, ka abas armijas satikās pie Pils salas ziemeļu gala, kur bija prūšu skanste lecavas un Lielupes satekas vietā, un prūši viņiem Jelgavu atdeva bez kaujas. Tomēr acimredzot Jelgavas ieņemšana nebija pavisam bez upuriem. Visdrīzāk, pirmā krievu armijas pieturvieta bija Pils salas ziemeļu gals, kur tika apglabāti kritušie, un tas ir jauns vēstures fakts,» stāsta topošais vēsturnieks Jānis Tomašūns, kurš kopā ar grupu entuziastu divas nedēļas jūlijā veica arheoloģiskos izrakumus, lai to pierādītu.

Ši tēze radās jau pagājušajā vasarā, kad, veicot arheoloģiskos izrakumus Pils salas ziemeļu galā, tika uzietas viena cilvēka mirstīgās atliekas. «Apbedījumu mēs atradām ekspedīcijas izskaņā, un vairāk laika, lai turpinātu meklēt, nebija. Tāpēc šīs vasaras ekspedīcijas mērķis bija turpināt darbu – atsegt apbedījumus un mēģināt noskaidrot, kas ir šie cilvēki un kāpēc viņi te guļ,» norāda J.Tomašūns, piebilstot: par Napoleona kara kaujām atrodami skopi apraksti, bet laikabiedru liecību par tām ir maz.

Veido stāstu

«Amatiera atrasts vēstures priekšmets ir tikai lieta – bez blakus apstākļiem tas zaudē stāstu. Ar to arī mēs, vēsturnieki un arheologi, atšķiramies – mums ir svarīgs viss: kur priekšmets atradās, kā un kas tam bija līdzās. Tas viss, raisot vienu jautājumu pēc cita, veido stāstu,» tā J.Tomašūns, piebilstot: priekšmets bez savas vēstures ir bezvērtīgs.

Piemēram, pērn atrastajā apbedījumā bija arī krustiņš un auskars. Tieši auskars mulsināja, jo ziņu, ka tajā laikā vīriši nēsātu šādas rotas, īsti nebija. Tomēr, rūpīgi pētot vēstures materiālus, grupas dalībnieki arheologi Andris Tomašūns un Guntis Zemītis secināja, ka kritušais varētu būt piedalījies 1812. gada kaujās. «Atrastais auskars bija no sudraba čūskas formā, un tam bija iekalta prove. Krievijas impērijā sudraba proves apzīmējums 84, kāds bija auskaram, bija obligāti iekalams kopš 1796. gada 1. maija,» skaidro A.Tomašūns. Savukārt krustiņš bijis liets no vara, un uz tā iekalti vārdi no Dāvida dziesmas 67. psalma krievu valodā: «*Да воскреснет Бог.*» («Lai Dievs ceļas.») Šādi krustiņi bijuši izplatīti Krievijā 18. – 19. gadsimtā, kas vēl vairāk nostiprina pārliecību, ka Pils salas galā apbedīti karavīri, kuriem bija cara dots uzdevums ieņemt Jelgavu.

Apglabāti pēc Austrumu tradīcijām

Šovasar ekspedīcijas, kas notika ar Zemgales plānošanas reģiona atbalstu, dalībnieki mērķis bija atsegt apbedījumus Pils salā, kas arī izdevās. Apmēram metra dziļumā atrasti divi kapi, kuros atraktas sešu cilvēku mirstīgās atliekas, kas, pēc vēsturnieku un arheologu domām, apglabāti pēc Austrumu tradīcijām – daži galva atrodas turpat, kur citiem kājas. Viņi zemes klēpi guldīti līdzās jau pagājušajā gadā uzietajam cilvēka mirstīgajām atliekām.

Ja pērn, spriežot pēc kaļķa virs apbedījuma, bija versija, ka cilvēks miris no slimības, jo kaļķis kādreiz tika izmantots kā dezinfekcijas līdzeklis, tad šīs vasaras izrakumi šo pieļāvumu kļiedējuši. «Pēc tā, kā trūdvielas iekrāsojušas tumšāku zemi, ir skaidrs, ka visi mirušie tika apbedīti zārkos. Tas

Divas nedēļas ilgje arheoloģiskie izrakumi Pils salas ziemeļu galā ļauj atšķirt jaunu Jelgavas vēstures lappusi, jo gūti pierādījumi tam, ka Napoleona kara laikā Jelgavas atņemšana prūšiem krievu armijai prasījusi cilvēkupurus. Foto: no A.Tomašūna arhīva

visdrīzāk nozīmē, ka viņi nav miruši epidēmijā, jo tie tika apbedīti citādāk,» stāsta J.Tomašūns. Tiesa, arī šogad apbedījumos atrasts kaļķis – kā un kāpēc tas nonācis kapos, vēl jānoskaidro.

Kritušo vidū – arī viens jaunietis

Lai noskaidrotu, vai mirušie bijuši vīriši, kāds bijis viņu vecums, iespējams nāves cēlonis, atrastās mirstīgās atliekas tiks nodotas izpētei. Šis uzdevums uzticēts LU Vēstures institūta antropologam Guntim Gerhardam. Veicot virspusēju apskati, viņš noteica, ka visi apglabātie ir vīriši. To vecums ir ap 50 gadiem, bet viens bijis jaunāks – viņam bijis līdz 20 gadiem. Trīs gadījumos ir redzams, ka kauli pirms apglabāšanas tikuši kustināti, un vienam skeletam trūka kājas pirkstu, bet par citiem mehāniskiem bojājumiem, ja tādi bijuši, vairāk varēs pateikt pēc izpētes.

«Varam noteikt cilvēka dzimumu, vecumu, slimības un, iespējams, nāves cēloni,» stāsta G.Gerhards, apskatot no kapa izceltos kaulus vēl pirms notīrīšanas un nomazgāšanas. Diezgan daudz ko var pateikt tieši pēc iegurņa kaula – tā formas, virsmas. Piemēram, ja tā leņķi ir šauri, cilvēks bijis vīrietis. Vecums tiek noteikts pēc kaulu sistēmas nodiluma pazīmēm. «Tas, ko es pasaku, ir cilvēka bioloģiskais vecums, kas ne vienmēr sakrīt ar pases vecumu. Tās ir divas dažādas lietas. Bioloģiskais vecums ir atkarīgs no cilvēka dzīvesveida, ēšanas paradumiem un citiem, arī globāliem, apstākļiem,» viņš stāsta. Arheologs G.Zemītis papildina: «Karavīru vecums šajā laikā varēja ievērojami atšķirties. Laikā no 1726. līdz 1855. gadam rekrutēšanai bija pakļauti 17 – 30 gadus veci vīriši. Sākotnēji dienests bija uz mūžu, bet kopš 1793. gada dienesta ilgums bija

25 gadi. Tātad karavīru vecums varēja būt robežās no 17 līdz 55 gadiem.»

Šobrīd plānots, ka Pils salā atrasto kaulu izpēte varētu sākties ne agrāk kā septembrī. Lai gan vidēji dienā var izpētīt vienu divus skeletus, antropologs atturas prognozēt, cik ilgu laiku tā prasīs. «Kaulu izpēte nedos atbildes uz visiem jautājumiem, piemēram, pateikt, tieši kurai armijai mirušie piederēja, nevarēšu arī pēc padziļinātas izpētes,» saka antropologs, piebilstot, ka analizēm tika paņemti arī zemes paraugi no apbedījumiem, kas varētu vairāk pastāstīt par augsni un tajā esošajām baktērijām, iespējams, slimībām, gada-laiku, kad mirušie tika apglabāti.

Cerības uz monētu un krustiņu

Tāpēc vēsturnieki atbildes uz visvairāk interesējošo jautājumu meklēja zemē. Visticamākās atbildes var sniegt priekšmeti, kas atradušies zārkā, jo nepārprotami norāda uz laiku, kad cilvēks dzimis, miris un apglabāts. Šoreiz gan pašos apbedījumos atrasto priekšmetu ir maz: monēta, krustiņš, ausu sēra tīrāmā karotīte, ar drānu apvilktā poga. Ko šie priekšmeti stāsta?

Vēsturnieks A.Tomašūns norāda, ka atrastā monēta ir Krievijas divkapeika, kāda varēja būt aprītē 19. gadsimta sākumā, tomēr, lai pateiktu precīzāk, monētu tīrs eksperti. Līdzīgas monētas – arī Krievijas divkapeikas – atrastas arī virs apbedījumiem. Uz tām skaidri saskatāms gadskaits: 1813. «Ja mirušie krita 1812. gada vasarā, tad šīs monētas, kas kaltas vēlāk, nevarēja būt viņiem. Visticamāk, tas te ir atnestas pavaras ar ūdeni, ledu vai kā citādāk,» spriež A.Tomašūns.

Informāciju sniedz katrs izrakums atrastais priekšmets, ja vien to prot *notasēt*. Piemēram, atrasti trīs naži, no kuriem

viens – ar nolauzto galu, un J.Tomašūns spriež, ka tas varētu atbilst viņu teorijai, jo tolaik katram zaldātam līdzī bija nazis un karote. Uzietā kaula poga ar pieciem caurumiem varētu būt no 19. gadsimta. «Tā ir grebta no dzīvnieka kaula. Agrāk daudzas lietas izgatavoja no kaula,» norāda J.Tomašūns. Savukārt vairumā atrastās naglas ar apaļām galvām ir kalēju kaltas – arī tas palīdz veidot stāstu, zinot, ka rūpnieciski naglas sāka izgatavot tikai 19. gadsimtā, un tās izskatījās citādāk. Tiesa, pateikt, kur šīs 17. – 19. gadsimtā kaltās naglas bija izmantotas, nevar, bet ekspedīcijas dalībnieki pieļauj – zārkos, ratos un citur.

Būtu jāierīko piemiņas vieta

Lai saglabātu pēc iespējas objektīvākas liecības, atrastos apbedījumus Pils salā fiksēja māksliniece Dzintra Zemīte. Viņa, izmantojot rūtutu metru reiz metru lielu koka rāmi, lai noteiktu mērogu, uz papīra fiksēja to, kur un kā atradušās cilvēku mirstīgās atliekas. «Fotogrāfijas ir divdimensionālas, bet pēc šiem zīmējumiem, ēnām un pateicoties mērogam varēs redzēt pat to, kā gadu gados mainījies zemes raksturs, kā arī tiek fiksēts gan kapa bedres, gan skeleta garums,» teic Latvijas Nacionālā vēstures muzeja māksliniece. Savukārt, lai izveidotu precīzu karti, kurā atzīmēt apbedījumu atrašanās vietu, laukumu uzņēmēja mērnieks Andrejs Brants ar palīgu.

Pēc kaulu izpētes cilvēku mirstīgās atliekas tiks ieraktas atpakaļ Pils salā – vietā, kur atrastas. Tiesa, kauli tiks apglabāti numurētos maisos, nevis mēģinot salikt cilvēka skeletu.

Vēsturnieki uzskata, ka šajā vietā būtu jāuzstāda piemiņas zīme, kas ne tikai atgādinātu par vēsturi, bet arī varētu būt jauns tūrisma objekts. «Lat-

Vienā no apbedījumiem līdzās mirušajam atrasta ausu sēra tīrāmā karote.

Pie kāda no mirušajiem atrasta ar drānu apvilktā poga, bet virs kapiem – kaula poga ar pieciem caurumiem.

Arheoloģiskās ekspedīcijas laikā atrastas diezgan daudz naglas, kas, visticamāk, ir kalēju kaltas un datējamas ar 17. – 19. gadsimtu.

Iespējams, par atrastajiem cilvēkiem ko vairāk pateiks krustiņš, kas bija līdzīgs vienam no mirušajiem.

Viens no interesantākajiem atradumiem šogad ir svina plombe ar rievām. Vēsturnieki pieļauj, ka tā izmantota kā utu ķemme.

vijā tikpat kā nav Napoleona kara laika upuru piemiņas vietu. Pie Rundāles pils ir piemiņas zīme, bet tā liecina, ka tur notikušas kaujas – precīza vieta, kur kritušie apbedīti, nav zināma. Ja tiešām pierādīsies, ka Pils salā atrastie ir Napoleona karā kritušie, šī būs unikāla piemiņas vieta ne tikai Jelgavas, bet visas Latvijas mērogā,» stāsta A.Tomašūns.

Vēsture ir dzīva

Ekspedīcijas gaita un rezultāti tiek dokumentēti, lai tos varētu izmantot arī citi. Piemēram, J.Tomašūns, balstoties uz izrakumos atrasto un redzēto, rakstīs kursa darbu par apbedījumu nozīmi kultūrā (viņš studē LU *vēsturniekos* 3. kursā). Tāpat, visticamāk, apraksts tiks publicēts izdevumā «Arheologu pētījumi Latvijā», kurā atrodams arī neliels atskaits par pagājušās vasaras ekspedīciju un arheoloģisko uzraudzību Stacijas parkā, izbūvējot Jelgavā Sporta ielas pagarinājumu. «Arheoloģiskajos izrakumos atrastās liecības un secinājumi, ko tie ļauj izdarīt, ieiet zinātniskajā aprītē. Tie būtiski papildina mūsu priekšstatu par konkrēto laikmetu, un tos var izmantot cilvēki, kuri raksta par šo laiku, gatavo izrādes vai filmas. Piemēram, tagad mums nešķiet divaini, ka krievu režisora Staņislava Govoruhina filmā «Pasažiere», kas uzņemta 2008. gadā pēc Konstantīna Staņukoviča stāsta motīviem, kādam krievu 19. gadsimta jūrniekam ausī redzams auskars. Arī raidījumā par Napoleona iebrukumu Krievijā, ko rādīja TV kanāls «History», militārpersonas dažkārt bija ar auskariem. Tagad zinām, ka karavīri izmantojuši arī ausu tīrāmās karotītes,» tā G.Zemītis, cerot, ka arī šovasar atklātais kādam noderēs zinātniskos pētījumos vai pamudinās vairāk pētīt šo tēmu.